

<https://doi.org/10.15407/knit2021.04.074>
УДК 341.1/8

Н. Р. МАЛИШЕВА

зав. відділу, заст. директора, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України, Засл. юрист України
ORCID: 0000-0001-6630-227X
E-mail: nataliia_malysheva@ukr.net

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України
вул. Трьохсвятительська 4, Київ, Україна, 01601

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ РЕСУРСІВ
МІСЯЦЯ, МАРСА ТА ІНШИХ НЕБЕСНИХ ТІЛ**

Досліджуються новітні тенденції розвитку міжнародно-правових відносин щодо розроблення та добування ресурсів небесних тіл, поштовхом для якого стало ініціювання Сполученими Штатами Америки міжнародної програми «Артеміда». До участі в цій програмі долучились 12 держав світу, формалізуючи свої наміри шляхом підписання т.з. Домовленостей щодо програми «Артеміда», зокрема Україна. Зважаючи на те, що міжнародно-правовий режим експлуатації ресурсів Місяця, Марса, астероїдів та інших небесних тіл до цього часу не є визначеним, а в доктрині космічного права з цього приводу немає єдності, у статті робиться спроба визначити правові підстави участі України у відповідній програмі, можливості, які перед нею відкриваються, а також завдання, що у цьому зв'язку постають перед вітчизняними суб'єктами космічної діяльності та державою, яка є відповідальною за всю космічну діяльність, що здійснюється під її юрисдикцією.

Ключові слова: ресурси Місяця та інших космічних тіл; програма «Артеміда»; міжнародне космічне право; Україна; національне законодавство; міжнародно-правовий режим; спільна спадщина людства.

ВСТУП. АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

13 жовтня 2020 року в рамках 71-го Міжнародного астронавтичного конгресу уповноважені агенції восьми держав світу, серед яких ініціативним центром і ядром було НАСА (США), підписали Домовленості (Угоди) щодо програми «Артеміда» [16] — пілотованої космічної програми щодо доправлення людей, насамперед першої жінки, а також наступних чоловіків на Місяць та інші небесні тіла Сонячної системи з подальшою розвідкою і розробленням природних ресурсів Місяця, Марса, астероїдів та інших небесних тіл. Передбачено організацію регулярних місій на Місяць з встановленням постійного пілотованого пункту, з наступним тестуванням обладнання

і всіх задіяних систем для їхнього майбутнього застосування у відповідних місіях на Марс.

Підписані домовленості є зведенням певних принципів співпраці у цивільному дослідженні та використанні небесних тіл: виключно мирні цілі; прозорість діяльності для світового співтовариства; технологічна сумісність космічного устаткування, що використовуватиметься різними країнами; взаємодопомога у випадку аварій; реєстрація в єдиному реєстрі всіх запускених об'єктів; публічний доступ до інформації; охорона історичної спадщини; відсутність виключного права однієї держави або компанії на добування ресурсів і спільна відповідальність за наслідки; попередження конфліктів; мінімізація косміч-

Цитування: Малишева Н. Р. Міжнародно-правові засади розробки ресурсів Місяця, Марса та інших небесних тіл. *Космічна наука і технологія*. 2021. 27, № 4 (131). С. 74—82. <https://doi.org/10.15407/knit2021.04.074>

ного сміття. Серед підписантів, крім НАСА (від США — держави-ініціатора проєкту), виступили уповноважені органи Канади, Великобританії, Австралії, Японії, Люксембургу, Італії та Об'єднаних Арабських Еміратів. Відповідно до Розділу 13 Домовленостей, після 13 жовтня 2020 року будь-яка держава, яка прагне стати Підписантом цих Угод, може це зробити, подавши свій підпис уряду США. Відповідно до цього, рівно через місяць після укладення основних Домовленостей, дев'ятою країною, що приєдналась до них, стала Україна. Згодом до участі у Програмі долучились також Бразилія, Південна Корея та Нова Зеландія.

Слід зазначити, що кожен із підписантів підійшов до формалізації своєї участі у Програмі через попереднє, починаючи з 2019 р., укладання двосторонніх угод зі США (в різних формах: договори, меморандуми, декларації тощо), внісши у Програму конкретику можливого співробітництва та фінансові ресурси, які вони можуть на ці цілі виділити. На жаль, цього не можна сказати про Україну; приєднання нашої держави можна скоріше тлумачити як меморандум про наміри, оскільки досі жодної конкретики в ці масштабні домовленості наша держава не внесла. Не було здійснено й відповідного попереднього опрацювання правових підстав її приєднання до Угоди. Все це вимагає здійснення аналізу міжнародно-правових та національних можливостей участі України в найбільш амбіційній космічній програмі сучасності.

ПЕРЕДІСТОРІЯ ПИТАННЯ

Розроблення ресурсів небесних тіл було на порядку денному США протягом принаймні двох десятиліть. При цьому, зважаючи на власний космічний потенціал, США довгий час намагались бути першими у своїй господарській діяльності на Місяці. Показовою у цьому відношенні стала, зокрема, американська Місячна програма «Сузір'я», започаткована республіканцем Джорджем Бушем-молодшим у 2004 р., яка була суто національною, без залучення іноземного елемента [8]. Відповідно до цієї програми 31.08.2006 р. було ухвалено Національну космічну політику США [7], згідно з якою космос проголошувався

сферою життєво важливих національних інтересів Сполучених Штатів. Декларувалось, що США буде: зберігати свої права, можливості і свободу дій в космосі; рекомендувати всім іншим державам самим утримуватись та утримувати інших як від перешкоджання використанню цих прав, так і від створення можливостей для такого перешкоджання; вживати заходів, необхідних для захисту можливостей США у дослідженні космосу; реагувати на випадки перешкоджання; і перешкоджати, якщо буде потреба, своїм противникам використовувати космічні засоби з метою, ворожою національним інтересам США. Саме на концептуальній основі відповідної Космічної програми було побудовано Закон США про конкурентоспроможність комерційної космічної діяльності 2015 р. [10]. Відповідно до цього Закону декларується право громадян Сполучених Штатів брати участь у комерційній розвідці та комерційному видобуванні космічних ресурсів, вільних від шкідливих втручань, відповідно до міжнародних зобов'язань США та за умови дозволу та постійного нагляду з боку федерального уряду. Ця Програма стала дороговказом для здійснення космічної політики США на наступні десять років, поки їй на зміну не прийшла більш поміркована космічна політика, однією з ознак якої став погляд у бік можливості міжнародної співпраці в дослідженні та розробленні ресурсів космосу. Вирозом відповідного ставлення стала Президентська Директива щодо нової космічної політики США від 11 грудня 2017 р. [15], а також низка супроводжувальних документів. А 6 квітня 2020 р. було прийнято Президентський (виконавчий) указ, який різні джерела по-різному йменують: 1) щодо права США використовувати ресурси Місяця [14]; 2) про заохочення міжнародної підтримки відновлення та використання космічних ресурсів [17]. У будь-якому випадку зміст указу дає підстави вважати, що США від політики національного дослідження та використання космічних ресурсів здійснили поворот у бік міжнародної співпраці у відповідному напрямку.

З чим це пов'язано?

Аналізуючи контекст звернення космічної політики США у бік міжнародного співробітництва, вважаю за необхідне виділити два спо-

нукальні чинники: 1) фінансовий; 2) політико-правовий.

Фінансове підґрунтя звернення Адміністрації США до міжнародної спільноти з закликом до підтримки відповідної діяльності відзначається, зокрема, деякими європейськими дослідниками, що аналізували американську програму *пілотованого повернення* (за нормативною термінологією США) на Місяць. За попередніми планами NASA передбачалося пілотоване повернення на місячну поверхню в 2028 р., однак за ініціативою Президента Д. Трампа в квітні 2019 р. цю дату було перенесено на чотири роки вперед, тобто на 2024 р., що заклало початок Програми «Артеміда». Програма є дуже амбітною, багатоаспектною, такою, що потребує серйозних капіталовкладень, не підйомних навіть для США. Так, на 2020 р. — перший рік реалізації Програми — з федерального бюджету було виділено NASA 1.6 млрд доларів, хоча за підрахунками для досягнення результату у плановані строки необхідне щорічне фінансування від 6 до 8 млрд доларів [13]. Саме це стало одним із спонукальних мотивів для звернення Адміністрації США за міжнародною підтримкою.

Іншою, на мою думку, більш серйозною підставою для зміни позиції США з цього питання стала відсутність єдності у міжнародних космічно-правових і політичних колах щодо питання *відповідності міжнародному праву* реалізації проєктів розроблення ресурсів небесних тіл, особливо якщо така діяльність здійснюється однією державою.

Спробуємо розібратись у відповідному питанні більш докладно.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОСМІЧНИХ РЕСУРСІВ

Ще в 1960—1970-ті рр. міжнародним співтовариством під егідою ООН було напрацьовано п'ять основних міжнародних договорів у сфері космічної діяльності. І хоча в наступні роки ці договори доповнювались різного роду резолюціями Генеральної асамблеї ООН, іншими актами т.з. «м'якого» міжнародного права, а також актами тлумачення існуючих договірних джерел, від-

повідні п'ять договорів і сьогодні залишаються основою для регулювання діяльності держав і міжнародних організацій в сфері дослідження та використання космічного простору. А зважаючи на те, що розроблення та прийняття відповідних договорів припало на роки холодної війни та жорсткого протистояння двох існуючих на той період супердержав — США та СРСР, жодна з яких не знала, хто з них буде першою в освоєнні космосу, відповідні акти міжнародного права характеризуються високим ступенем відпрацювання механізмів стримування і недопущення монополізації космічної діяльності жодною зі сторін.

Відносини щодо розроблення ресурсів Місяця та інших небесних тіл стали об'єктом регулювання двох із п'яти міжнародних договорів ООН з питань космічної діяльності, а саме: Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (надалі — Договір про космос) [1], а також Угоди про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (надалі — Угода про Місяць) [6]. При цьому одразу слід зазначити, що міжнародне космічне право не дає вичерпної та однозначної оцінки можливості розроблення ресурсів небесних тіл.

Так, Договір про космос як головний системоутворювальний акт в регулюванні космічної діяльності, сторонами якого наразі є 109 держав, у ст. 1 проголошує, що дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, здійснюються на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їхнього економічного або наукового розвитку, і є *надбанням всього людства* [*the province of all mankind-eng; arapagne du monde entier-fr.*]. Космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, відкрито для дослідження і використання всіма державами без будь-якої дискримінації на основі рівності і згідно з міжнародним правом, при вільному доступі у всі райони небесних тіл. Ця стаття є базовою, що закладає підвалини міжнародного космічного права і визначає його дух і основну спрямованість: космос є міжнародною зоною, де повинні враховуватися інтереси всіх країн; вільне використання за рівних умов; рівний доступ. Ці загальні принципи, сформульовані в

1960-х рр., були далекі від ліберального економічного духу, про який тоді ще не йшлося.

Далі в регулюванні відносин щодо розроблення ресурсів Місяця та інших небесних тіл пішла Угода про Місяць. Слідом за ст. 1 Договору про космос, у ст. 4 Угоди про Місяць підтверджується, що дослідження та використання Місяця є надбанням всього людства*. Водночас найбільшій увазі в контексті нашого інтересу має ст. 11.1 Угоди, згідно з якою Місяць та його природні ресурси проголошено спільною спадщиною людства (common heritage of mankind). Серед найбільш контрверсійних в Угоді також відзначають положення ст. 11.5, в якій зазначається, що держави зобов'язуються встановити міжнародний режим, включаючи відповідні процедури, для регулювання експлуатації природних ресурсів Місяця, коли стане зрозуміло, що така експлуатація буде можливою найближчим часом. Очевидно, що наразі такий час настав, і обумовлений в Угоді про Місяць міжнародний режим мав би бути розроблений. Однак навряд чи шлях до його запровадження може бути таким, як передбачалося в Угоді. Хоча Угода набула чинності в 1984 р., станом на 2020 р. лише 18 держав ратифікували і чотири держави підписали цей міжнародний договір [11]. Серед них немає жодної з провідних космічних держав світу, що мають сьогодні чи матимуть найближчим часом можливості дістатись Місяця й вести там роботи з розвідки та розроблення його ресурсів.

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОМОВЛЕНОСТЕЙ В РАМКАХ ПРОГРАМИ «АРТЕМІДА»

Аналізуючи Домовленості в рамках програми «Артеміда», слід звернути увагу на низку моментів, які дозволяють виявити правову природу цього документу і надати його характеристику.

* Хоча в українських текстах формули ст. 1 Договору про космос і ст. 4 Угоди про Місяць перекладені як «спільне надбання людства» (мабуть, з російської — «достояние всего человечества») в інших офіційних текстах ООН використані такі термінологічні конструкції: у ст. 1 Договору про космос: англійському «province of all mankind», французькому — «apanage du monde entier»; водночас у ст. 4 Угоди про Місяць — “apanage de l’humanite tout entier”, “the province of all mankind”.

Насамперед слід зазначити, що ми маємо справу з міжнародним договором, що суттєво відрізняється від класичних договорів, хоча його особливості не є унікальними у сучасній практиці міжнародних відносин. Класичні міжнародні договори поділяються за різними критеріями. Одним із них є сфера суб’єктного охоплення, відповідно до якого виділяються багатосторонні, регіональні та двосторонні міжнародні договори. Є також поділ за рівнем міжнародно-правового регулювання: міждержавні, міжурядові та міжвідомчі [2]. Є міжнародні договори закритого і відкритого типу: перші з них укладаються між конкретним, наперед обумовленим колом суб’єктів міжнародного права; другі ж є відкритими для наступного приєднання тими державами, які не були підписантами відповідного договору. За юридичною силою міжнародні договори можуть належати до «твердого права» (hard law) — договори, угоди, конвенції, або ж до «м’якого права» (soft law) — різного роду меморандуми, декларації, заяви, резолюції тощо.

Домовленості в рамках програми «Артеміда» за сукупністю ознак слід віднести до міжвідомчого акту міжнародного м’якого права відкритого типу. Цей документ укладено між обмеженою кількістю космічних агенцій, що домовились здійснювати спільну діяльність з доправлення місії на Місяць та інші небесні тіла та з розроблення ресурсів цих небесних тіл. Водночас Домовленості відкриті для приєднання компетентних органів інших держав, що мають намір долучитись до відповідної співпраці, чим і скористалось Державне космічне агентство України. За загальним правилом Домовленостям передувало (або слідувало за ними) створення окремих двосторонніх договірних рамок між НАСА як ініціатора програми та його ядра — з одного боку, і агенціями тих держав, які стали підписантами загальних Домовленостей — з іншого. Форми цих міжвідомчих інструментів у кожному випадку обиралась сторонами окремо, так само, як і змістовне наповнення співпраці. Так, у жовтні 2018 р. між НАСА та Космічним агентством ОАЕ було підписано імплементаційну домовленість; у жовтні 2019 р. між НАСА та Космічним агентством Великого Герцогства

Люксембург було підписано Спільну заяву; таку ж міжнародно-правову форму було обрано для оформлення співпраці по «Артеміді» між НАСА та Космічним агентством Сполученого Королівства, а також між НАСА та відповідним уповноваженим органом Італійської республіки; з Канадським космічним агентством НАСА у грудні 2020 р. підписало Договір про «Gateway», а з відповідним міністерством Японії в липні 2020 р. — Спільну декларацію про наміри.

Дещо «аномальними» з точки зору теорії міжнародних договірних відносин у відповідних двосторонніх та багатосторонній Домовленості є декілька моментів. Насамперед, в усіх договірних інструментах щодо «Артеміді» порушено принцип рівності договірних Сторін та симетричності прав та обов'язків, які на них покладаються: однією зі Сторін у всіх відносинах щодо Артеміді виступає НАСА. Фактично йдеться про «заохочення міжнародної підтримки публічної та приватної діяльності США з дослідження та використання ресурсів космосу, відповідно до їхньої національної політики у відповідній сфері [9]. Саме НАСА формує передумови та основні засади участі інших Сторін у програмі, а також визначає можливість їхньої взаємодії. При цьому слід відзначити різний обсяг прав та зобов'язань Сторін в кожній з двосторонніх домовленостей. До речі, саме цей підхід свого часу уже був досить успішно апробований в низці угод щодо Міжнародної космічної станції [4]. Наступним моментом, що потребує оцінки з точки зору теорії міжнародного права, є зв'язок відповідних Домовленостей з загальним міжнародним правом та міжнародним космічним правом, розробленим під егідою ООН. Найбільш проблемним тут є можливість і необхідність дотримання Угоди про Місяць. США як ініціатор Програми в усіх державних документах, зокрема в тих, що мають вплив на міжнародно-правові космічні відносини, постійно наголошують на тому, що Угода про Місяць не набула універсального характеру і не може претендувати на роль міжнародного звичаю.

Домовленості у рамках програми «Артеміда» стали спробою започаткувати оновлений міжнародно-правовий режим ресурсів космічних тіл, певним чином альтернативний до передбаченого Уго-

дою про Місяць. Маючи такі далекоглядні наміри, американська сторона вже внесла питання щодо правового режиму використання ресурсів небесних тіл на розгляд Юридичного підкомітету Комітету ООН з космосу. На даний момент, однак, позиція НАСА не є надто жорсткою з точки зору залучення до Програми міжнародних партнерів. Так, Австралія є Стороною Угоди про Місяць, однак ця обставина не завадила їй однією з перших укласти з НАСА відповідні домовленості щодо Артеміда-співпраці у сфері робототехніки, автоматики, використання штучного інтелекту [5].

Наразі правовий режим діяльності з експлуатації ресурсів небесних тіл залишається невизначеним. У Комітеті ООН з космосу та його Юридичному підкомітеті поки лише готуються до обговорення та формування такого режиму, передбаченого ст. 11.5 Угоди про Місяць. Складнощі насамперед пов'язані з невизнанням Місяця та інших небесних тіл «спільною спадщиною людства» («common heritage of mankind») з боку США та низки інших держав, готових до освоєння космічних ресурсів, оскільки це стоїть на заваді експлуатації таких ресурсів та справедливого розподілу вигод від цієї діяльності, пропорційно участі в ній. Водночас на дотриманні цього принципу неодмінно наполягатимуть країни, що розвиваються, посилаючись при цьому не тільки на Угоду про Місяць, а й на Договір про космос, згідно з яким дослідження та використання космічного простору здійснюються на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їхнього економічного або наукового розвитку, і є *надбанням всього людства*. А космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, не підлягає національному присвоєнню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими засобами.

Дискусія в цьому напрямку триває, однак це не заважає швидкому просуванню вперед Програми «Артеміда» і долученню до неї нових Сторін.

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ПРОГРАМІ «АРТЕМІДА»

Українська сторона в особі Державного космічного агентства підписала Домовленості щодо програми «Артеміда», взявши авансом на себе певні зобов'язання. При цьому слід пам'ятати, що від-

повідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства України. В цьому контексті насамперед слід провести оцінку вітчизняної космічної діяльності на відповідність принципам, регламентованим Домовленостями по програмі «Артеміда»: мирні цілі, транспарентність, взаємодія операційних систем, допомога у випадку надзвичайних ситуацій, реєстрація космічних об'єктів, надання наукових даних, видобування ресурсів, уникнення шкідливого впливу, мінімізація космічного сміття тощо.

Після підписання загальних Домовленостей слід подумати про конкретні сфери співпраці, де Україна могла б бути цікавою Програмою, сформувавши конкретні пропозиції, які увійшли б у двосторонню Угоду зі США. Для цього слід провести інвентаризацію наших можливостей, поширивши знання про Програму, її особливості, пріоритети та умови участі серед високотехнологічних підприємств та організацій космічної галузі. Тут непересічну роль може відіграти Національна академія наук України, чимало інститутів якої орієнтовані на космічну діяльність і в змозі здійснити аналіз наукових і технологічних перспектив участі України в дослідженні та використанні ресурсів Місяця, а також Українська асоціація високотехнологічних підприємств і організацій «Космос», що об'єднує кілька десятків суб'єктів, здатних взяти участь в програмі «Артеміда».

Після цього можна буде ставити питання про підписання двостороннього документу між НАСА та Мінстратегпромом або ДКА щодо конкретних напрямів участі українських суб'єктів у Програмі.

В цьому зв'язку хотілося б зазначити, що кожен з перших підписантів Домовленостей вже попередньо визначив і конкретно обґрунтував свою роль і доцільність участі у майбутньому проєкті. Так, наприклад, Австралія співпрацюватиме у сфері робототехніки, автоматизації, використання штучного інтелекту. Японія братиме участь у розробці нового безпілотного вантажного корабля, який здійснюватиме постачання навколомісячної станції «Gateway». Участь Італії буде полягати у створенні систем приміщення, а також створення житлових модулів на поверхні Місяця і т. п.

А Велика Британія візьме участь у створенні навколомісячної станції Gateway, яка стане проміжним пунктом для польоту місії на Місяць і далі. Кожна з цих та інші держави-учасниці уже декларували суми державних і приватних інвестицій на ці цілі у найближчі роки.

Державні органи управління космічною діяльністю мають орієнтувати суб'єктів господарювання України на усвідомлення того, що їхній прибуток в цій діяльності буде пропорційним вкладу. Саме така модель буде домінуючою і для міждержавних домовленостей між Україною та США у цій сфері, хоча при відсутності формалізації у розподілі прибутків, ці питання також мають бути предметом перемовин. Зрештою необхідно усвідомлювати, що участь у Програмі потребуватиме від України потужної державної фінансової підтримки підприємств, які займатимуться видобуванням космічних ресурсів, тому слід бути готовими ініціювати державні інвестиції в цій сфері. Виходячи із сьогоденного фінансового становища України, це може виявитись проблематичним. Дуже важливо у цьому зв'язку, що в Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної програми України на 2021—2025 роки передбачено стимулювання та розширення міжнародного співробітництва, здійснення спільних проєктів та розробок, зокрема в рамках співпраці з NASA та іншими провідними космічними агенціями [3].

Ще одним важливим чинником, який слід усвідомлювати, є те, що підписавши Домовленості, Україна повинна невідкладно вдатися до оновлення національного космічного законодавства України відповідно до нової сфери регулювання, а також внесення доповнень до регламентації дозвільної системи та ліцензування, реєстрації космічних об'єктів та прав на космічні ресурси, охорони космічного простору та небесних тіл від космічного сміття, узгодженості операційних систем з системами потенційних партнерів та ін. Зазначу, що всі основні документи США останніх років, включно з Новою космічною програмою, ухваленою 9 грудня 2020 р., пронизані ідеєю широкого залучення приватних суб'єктів космічної діяльності, використання всіх допустимих форм державно-приватного

партнерства, що має стати орієнтиром і для нас в процесі вдосконалення інституту державно-приватного партнерства у космічній галузі.

Не слід при цьому забувати, що «Артеміда» — не єдина можливість участі України у співробітництві зі США. Тому пріоритетом наших зусиль має залишатись поновлення дії міждержавної Рамкової угоди про співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору у мирних цілях, термін 10-річної дії якої завершився 22 січня 2019 року, але досі не був подовжений.

ВИСНОВКИ

Насамперед важливо усвідомити, що на сьогодні немає універсального міжнародно-правового режиму експлуатації ресурсів космічних тіл. Водночас міжнародне космічне право не містить прямих заборон здійснення такої діяльності, якщо вона ведеться у співробітництві держав, з дотриманням загальних принципів міжнародного космічного права, зафіксованих в Договорі про космос.

Домовленості в рамках програми «Артеміда» є спробою започаткування нового режиму розроблення ресурсів Місяця, Марса, астероїдів та інших небесних тіл, що не спиратиметься на Угоду про Місяць, а створить їй певну альтернативу.

Підписання Українською стороною Домовленостей відкриває перспективи суттєвого підви-

щення космічного статусу нашої держави, але водночас накладає на неї нові серйозні зобов'язання як міжнародного, так і національного характеру. Необхідно насамперед якомога скоріше визначитись з можливостями вітчизняних суб'єктів космічної діяльності запропонувати конкретні напрямки участі у Програмі, зафіксувавши їх у двосторонній угоді з НАСА, а за необхідності — й з іншими учасниками Домовленостей. Зважаючи на обмеженість бюджетних ресурсів, слід максимально використати механізми державно-приватного партнерства, внівши відповідні зміни до національного законодавства України. Необхідність удосконалення космічного законодавства України в напрямку його узгодження із законодавством держав-учасниць програми пов'язана й з іншими чинниками участі в Програмі.

Оскільки Домовленості по програмі «Артеміда» є міжнародно-правовим документом загального змісту, який встановлює лише принципи відповідного співробітництва, не регламентуючи конкретних механізмів діяльності, в найближчі роки на рівні міжнародних організацій космічного профілю, насамперед Юридичного підкомітету Комітету ООН з мирного використання космічного простору, напрацьовуватимуться спільні норми та стандарти відповідної діяльності. І важливо, щоб Україна не залишилась осторонь від цієї роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967 (дата набуття чинності для України 31.10.1967). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 15.05.2021).
2. Закон України «Про міжнародні договори України» від 22.12.1993 р. з наступними змінами (ст.1). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3767-12#Text> (дата звернення: 15.05.2021).
3. Концепція Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021—2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-#Text> (дата звернення: 15.05.2021).
4. Малишева Н. Р. Правові засади створення та функціонування Міжнародної космічної станції. *Правова держава*. 2012. Вип. 23. С. 476—484.
5. NASA і Австралія будуть вместе осваивать Луну. URL: <https://tass.ru/kosmos/6913883> (дата звернення: 15.05.2021).
6. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482#Text (дата звернення: 15.05.2021).
7. 2006 National Space Policy. URL: <https://www.usgs.gov/media/files/2006-national-space-policy> (дата звернення: 15.05.2021).
8. “Apollo on steroids”: The rise and fall of NASA’s Constellation Moon program. URL: <https://www.planetary.org/articles/20160801-horizon-goal-part-2> (дата звернення: 15.05.2021).

9. Executive Order on Encouraging International Support for the Recovery and Use of Space Resources, dated on April 06, 2020. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-encouraging-international-support-recovery-use-space-resources/> (дата звернення: 15.05.2021).
10. H.R.2262 — U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2262> (дата звернення: 15.05.2021).
11. Moon Treaty — Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Moon_Treaty (дата звернення: 15.05.2021).
12. NASA Administrator Signs Statement of Intent with Brazil on Artemis Cooperation. URL: <https://www.nasa.gov/feature/nasa-administrator-signs-statement-of-intent-with-brazil-on-artemis-cooperation> (дата звернення: 15.05.2021).
13. NASA boss pleads for steady Moon mission funding. URL: <https://www.cbsnews.com/news/nasa-moon-mission-budget-administrator-jim-bridenstine/> (дата звернення: 15.05.2021).
14. President Signs Executive Order on Space Resource Utilization. URL: <https://www.space.commerce.gov/president-signs-executive-order-on-space-resource-utilization> (дата звернення: 15.05.2021).
15. Space Policy Directive Signing, Dec. 11, 2017. URL: <https://www.nasa.gov/feature/space-policy-directive-signing-dec-11-2017> (дата звернення: 15.05.2021).
16. The Artemis Accords principles for cooperation in the civil exploration and use of the Moon, Mars, comets, and asteroids for peaceful purposes. URL: <https://www.nasa.gov/specials/artemis-accords/img/Artemis-Accords-signed-13Oct2020.pdf> (дата звернення: 15.05.2021).
17. Trump Administration Issues Executive Order On Encouraging International Support for the Recovery and Use of Space Resources. URL: <https://spacewatch.global/2020/04/trump-administration-issues-executive-order-on-encouraging-international-support-for-the-recovery-and-use-of-space-resources/> (дата звернення: 15.05.2021).

Стаття надійшла до редакції 17.05.2021

REFERENCES

1. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies on 27. 01. 1967 (date of entry into force for Ukraine 31.10.1967). URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html> (Last accessed: 15.05.2021).
2. Law of Ukraine «On International Treaties of Ukraine» of December 22, 1993, as amended (Article 1). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3767-12#Text> (Last accessed: 15.05.2021).
3. The concept of the National Targeted Scientific and Technical Space Program of Ukraine for 2021-2025, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 13, 2021 № 15-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-#Text> (Last accessed: 15.05.2021).
4. Malysheva N. R. (2012). Legal basis for the establishment and operation of the International Space Station. *Rule of Law*. № 23, 476—484.
5. NASA and Australia will explore the moon together. URL: <https://tass.ru/kosmos/6913883> (Last accessed: 15.05.2021).
6. Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html> (Last accessed: 15.05.2021).
7. 2006 National Space Policy. URL: <https://www.usgs.gov/media/files/2006-national-space-policy> (Last accessed: 15.05.2021).
8. “Apollo on steroids”: The rise and fall of NASA’s Constellation Moon program. URL: <https://www.planetary.org/articles/20160801-horizon-goal-part-2> (Last accessed: 15.05.2021).
9. Executive Order on Encouraging International Support for the Recovery and Use of Space Resources, dated on April 06, 2020. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-encouraging-international-support-recovery-use-space-resources/> (Last accessed: 15.05.2021).
10. H.R.2262 - U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2262> (Last accessed: 15.05.2021).
11. Moon Treaty — Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Moon_Treaty (Last accessed: 15.05.2021).
12. NASA Administrator Signs Statement of Intent with Brazil on Artemis Cooperation. URL: <https://www.nasa.gov/feature/nasa-administrator-signs-statement-of-intent-with-brazil-on-artemis-cooperation> (Last accessed: 15.05.2021).
13. NASA boss pleads for steady Moon mission funding. URL: <https://www.cbsnews.com/news/nasa-moon-mission-budget-administrator-jim-bridenstine/> (Last accessed: 15.05.2021).
14. President Signs Executive Order on Space Resource Utilization. URL: <https://www.space.commerce.gov/president-signs-executive-order-on-space-resource-utilization> (Last accessed: 15.05.2021).
15. Space Policy Directive Signing (Dec. 11, 2017). URL: <https://www.nasa.gov/feature/space-policy-directive-signing-dec-11-2017> (Last accessed: 15.05.2021).

16. The Artemis Accords principles for cooperation in the civil exploration and use of the Moon, Mars, comets, and asteroids for peaceful purposes. URL: <https://www.nasa.gov/specials/artemis-accords/img/Artemis-Accords-signed-13Oct2020.pdf> (Last accessed: 15.05.2021).
17. Trump Administration Issues Executive Order On Encouraging International Support for the Recovery and Use of Space Resources. URL: <https://spacewatch.global/2020/04/trump-administration-issues-executive-order-on-encouraging-international-support-for-the-recovery-and-use-of-space-resources/> (Last accessed: 15.05.2021).

Received 17.05.2021

N. R. Malysheva

Head of the Department of Agrarian Law, Land Law, Environmental Law and Space Law, of the Koretsky Institute of State and Law National Academy of Sciences of Ukraine, Deputy Director of the International Center for Space Law at the V. M. Koretsky Institute of State and Law, Doctor of Law, Professor, Academician of Academician of the National Academy of Legal Sciences, Corresponding Member of International Academy of Astronautics, IAA, Honored Lawyer of Ukraine, the Winner of State Awards in Science and Technology of Ukraine.

E-mail: nataliia_malysheva@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6630-227X

V. M. Koretsky Institute of state and law of National Academy of Sciences of Ukraine,
International Space Law Centre
4 Triokhsviatytelska Str., Kyiv, 01601 Ukraine

INTERNATIONAL LEGAL PRINCIPLES GOVERNING EXPLORATION OF MOON, MARS, AND OTHER CELESTIAL BODIES' RESOURCES

The article examines the latest trends in the development of international legal relations in the field of exploration and use of celestial bodies' resources, which was prompted by the United States' initiation of the international program "Artemis". Nine countries of the world, including Ukraine, have joined this program, formalizing their intentions by signing the so-called Artemis Accords.

Given that the international legal regime for the exploitation of the resources of Moon, Mars, asteroids, and other celestial bodies is still not defined, and there is no unity in the doctrine of space law in this regard, the article attempts to determine the legal basis for Ukraine's participation, the opportunities that open up for it, as well as the tasks that arise in this regard for the domestic entities of space activities and the State, which is responsible for all space activities carried out under its jurisdiction.

Keywords: resources of the Moon and other celestial bodies, Artemis program, international space law, Ukraine, national legislation, international legal regime, common heritage of mankind.